

**გამორჩენილი ქართველი აფხაზოლოგი
და მისი ერთი ნაშრომის უცნაური ბედ-იღბალი**

**An Eminent Georgian Scholar in Abkhaz Studies and
the Peculiar Journey of One of His Works**

გვანტა გვანტელაძე

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
საქართველო, თბილისი

თეიმურაზ გვანტელაძე

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
საქართველო, თბილისი

Gvantsa Gvantseladze
Sokhumi State University
Georgia, Tbilisi

Teimuraz Gvantseladze
Sokhumi State University
Georgia, Tbilisi

ABSTRACT

Bagrat (Shota) Janashia (1901-1978) was a distinguished specialist in Abkhaz studies and a prominent public figure hailing from Abkhazia. Having been born and raised in an Abkhazian village, he acquired a profound understanding of the Abkhazian language, along with its customs, traditions, folklore, and way of life. Upon graduating from Tbilisi State University in 1929, he returned to his homeland of Abkhazia, dedicating himself to scholarly and educational pursuits.

Bagrat Janashia demonstrated remarkable expertise in Abkhazian language, folklore, and literature. He conducted extensive fieldwork, gathering linguistic materials from local villages, and actively contributed to the compilation of Abkhazian language and literature workbooks. Furthermore, he undertook the task of translating literary works by Georgian and overseas authors into Abkhazian. His profound knowledge and contribution to the field earned him a distinguished position within the Abkhazian intelligentsia, while also garnering respect and recognition from both Abkhazian and Georgian communities.

One of Bagrat Janashia's notable achievements was the creation of the „Abkhazian-Georgian Dictionary“ in 1954. This pioneering bilingual dictionary encompasses approximately eight thousand words, translating them from the primary lexical corpus of the Abkhazian language into Georgian. Even today, this dictionary

retains significant scientific and practical value for researchers studying both the Abkhazian and Georgian languages.

Interestingly, it remains relatively unknown within the scientific community that Bagrat Janashia also compiled the first concise Georgian-Abkhazian dictionary, which accompanied the workbook entitled „Georgian Language for Abkhazian Schools. The First Year of Studying“, drafted by Klimenti Tevzadze and Tinatin Goniashvili and published in 1937.

The „Abkhazian-Georgian Dictionary“ by B. Janashia experienced an unusual journey. Initiated in 1937 in collaboration with D. Gulia, the author continued working on the dictionary alone after D. Gulia’s departure due to personal reasons, ultimately completing it within a year. However, the book encountered numerous obstacles since 1938:

- In 1938, due to the conversion of the Abkhazian language script from Latin to Georgian graphics, the author had to rewrite the entire book.
- The progress of the work was hampered by the tumultuous years of 1941-1945, marked by the upheaval of war.
- In 1947, the unfortunate passing of academician Simon Janashia, who was meant to serve as the book’s editor, posed further challenges.
- In 1950, academician Ketevan Lomtadze assumed the responsibility of finalizing the edition, and the dictionary was submitted to the publishing house. However, due to the complex nature of the text, the book was only published in the spring of 1955. Regrettably, it did not garner widespread readership. This lack of readership can be attributed to the fact that, in 1954, the Abkhazian language script underwent a change from the Georgian script to the Russian alphabet (Cyrillic) under Moscow’s directive. Consequently, the new generation of Abkhazians was unfamiliar with the alphabet used between 1938 and 1954, rendering the book inaccessible to them.

Thus, owing to political circumstances, it took eighteen years for the writing, editing, and publishing of the book designated to contribute to the rapprochement of the two peoples. Still, as it turned out, the book was lost to the mass of readers.

საკვანძო სიტყვები: ბაგრატ ჯანაშია, პირველი აფხაზურ-ქართული ლექსიკონი, ქართველი აფხაზოლოგები, რეპრესირებული წიგნები.

Keywords: Bagrat Janashia; First Abkhazian-Georgian dictionary; Georgian Abkhazologists; Repressed Books.

ბაგრატ (შოთა) პეტრეს ძე ჯანაშია აფხაზეთში მცხოვრები ქართველი აფხაზოლოგი და გამოჩენილი საზოგადო მოღვაწე იყო. იგი 1901 წლის 31 დეკემბერს დაიბადა კესარია დგებუაძისა და პეტრე ჯანაშიას ოჯახში კოდორის მაზრის (ამჟამინდელი ოჩამჩირის მუნიციპალიტეტის) აფხაზურ სოფელ შქაწყარში (დღეს ამ სოფელს აძვიბუჯა „ორ წყალს შუა“ ჰქვია). ეს ოჯახი ბაგრატის ბიძაშვილის, აკად. სიმონ ჯანაშიას ოჯახთან ერთად მე-19 საუკუნის მეორე ნახევარში დასახლებულა შქაწყარში. აფხაზურ სოფელში

მცხოვრებმა პატარა ბაგრატიმ სრულყოფილად შეისწავლა აფხაზური ენა, აფხაზური ადათ-წესები და ტრადიციები, აფხაზური ფოლკლორი. მან დაამთავრა სოხუმის მთიელთა სკოლა (ამჟ. სოხუმის №10 აფხაზური საშუალო სკოლა). შემდეგ სწავლა განაგრძო სოხუმის პედაგოგიურ სემინარიაში, რომელიც დაასრულა 1920 წელს. ამის შემდგომ ბაგრატი მცირე ხანს მუშაობდა მასწავლებლად, შემდეგ კი ჩაირიცხა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში პედაგოგიურ ფაკულტეტზე. აქ მას ლექციებს უკითხავდნენ ისეთი გამოჩენილი მეცნიერები, როგორც იყვნენ: ივანე ჯავახიშვილი, გიორგი ახვლედიანი, აკაკი შანიძე, შალვა ნუცუბიძე, მისი ბიძაშვილი სიმონ ჯანაშია და სხვანი. უნივერსიტეტი მან 1929 წელს დაამთავრა და დაბრუნდა მშობლიურ აფხაზეთში, ქ. სოხუმში, სადაც განაგრძო პედაგოგიური საქმიანობა სკოლებში, ტექნიკუმებში, მოგვიანებით 1932 წელს დაარსებულ სოხუმის სახელმწიფო პედაგოგიურ ინსტიტუტში. ამ სასწავლებლებში ბაგრატი ასწავლიდა აფხაზურ ენას, ქართულ ენასა და ლიტერატურას, ისტორიას, გეოგრაფიას. ამ დისციპლინათა ჩამონათვალად კი ცხადად გვიჩვენებს, რომ ბაგრატი ჯანაშიას ჰქონდა არა მარტო ფართო ინტერესები, არამედ ღრმა ცოდნაც დასახელებულ დარგებში.

1933 წელს ბაგრატიმ მუშაობა დაიწყო საბჭოთა კავშირის მეცნიერებათა აკადემიის ამიერკავკასიის ფილიალის აფხაზეთის მხარეთმცოდნეობის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის მთარგმნელობით ბიუროში, სადაც ის წარმატებით იყენებდა ქართული, აფხაზური და რუსული ენების ღრმა ცოდნას, თარგმნიდა სამეცნიერო ლიტერატურასა და საკვლევ წყაროებს და რედაქტირებას უწევდა ამ ენებზე შედგენილ სხვადასხვა შინაარსის ტექსტს.

1934-1937 წლებში ბაგრატი იყო აფხაზეთის ასსრ განათლების სახალხო კომისარიატის ინსპექტორ-კონსულტანტი. მას ევალებოდა რუსული ენის, ლიტერატურის, ისტორიის, საზოგადოებათმცოდნეობისა და შრომის მასწავლებელთა კვალიფიკაციის ამაღლებაზე ზრუნვა.

1937 წლიდან სიცოცხლის ბოლომდე მუშაობდა ზემოთ უკვე ხსენებული აფხაზეთის მხარეთმცოდნეობის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის მეცნიერ თანამშრომლად, ხოლო 1950 წლიდან გარდაცვალებამდე იყო ამავე ინსტიტუტის სწავლული მდივანი (ინსტიტუტს იმ დროს უკვე საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის დიმიტრი გულიას სახელობის აფხაზეთის ენის, ლიტერატურისა და ისტორიის ინსტიტუტი ერქვა).

ბაგრატი ჯანაშია გამორჩეული ქართველი აფხაზოლოგი იყო და წარმატებით იკვლევდა აფხაზურ ენას, ფოლკლორსა და ლიტერატურას, სოფელ-სოფელ კრებდა ამ ენის დარგობრივ ლექსიკას, აქტიურად მონაწილეობდა აფხაზური ენისა და ლიტერატურის სასკოლო სახელმძღვანელოების შედგენაში, აფხაზურად თარგმნიდა ქართველ და სხვა ეროვნების მწერალთა ნაწარმოებებს. მას გამორჩეული ადგილი ეჭირა აფხაზეთის ინტელიგენციაში და დიდი ავტორიტეტი ჰქონდა როგორც აფხაზ, ისე ქართველ მოსახლეობაში.

ბაგრატი ჯანაშიას მიერ შედგენილი „აფხაზურ-ქართული ლექსიკონი“ (ჯანაშია 1954) პირველი თარგმნითი ლექსიკონია, რომელშიც აფხაზური

ენის ძირითადი ლექსიკური ფონდის შემადგენელი 7 970 სიტყვა თარგმნილია ქართულ ენაზე. თითქმის ყოველი სიტყვა ილუსტრირებულია ტიპური აფხაზური კონტექსტებით (ფრაზებით, ან მყარი შესიტყვებებით) და გასაოცარი სიზუსტით არის გადათარგმნილი ქართულ ენაზე. ამ ლექსიკონს დღემდე არ დაუკარგავს დიდი სამეცნიერო და პრაქტიკული მნიშვნელობა როგორც აფხაზური, ისე ქართული ენის მკვლევართათვის.

აქამდე ჩვენი სამეცნიერო საზოგადოებისათვის თითქმის უცნობია ის ფაქტი, რომ ბ. ჯანაშიამ შეადგინა პირველი მოკლე ქართულ-აფხაზური ლექსიკონი, რომელიც ერთვის კლიმენტი თევზაძისა და თინათინ გონიაშვილის მიერ შედგენილ და 1937 წელს გამოცემულ წიგნს „ქართული ენა აფხაზური სკოლებისათვის. სწავლების პირველი წელი“ (თევზაძე... 1937: 63-87). ეს წიგნი მთლიანად ბ. ჯანაშიას საგანგებოდ გადაუმუშავებია აფხაზურ სკოლებში გამოსაყენებლად.

განსაკუთრებული მნიშვნელობა უნდა ჰქონოდა იმ დარგობრივ ლექსიკას, რომელიც ბ. ჯანაშიამ შეკრიბა აფხაზურ სოფლებში ექსპედიციების დროს და ასახავდა საფეიქრო საქმეს, მშენებლობას, მეღვინეობა-მევენახეობას, მეცხოველეობას, მეფრინველეობას, მეფუტკრეობას, მებოსტნეობას, ხალხურ მედიცინასა და სხვ. თვით ავტორის ცნობით, ეს მასალა ნაწილობრივ შეტანილია მის აფხაზურ-ქართულ ლექსიკონში (ჯანაშია 1954: V). ავტორი იმასაც გვამცნობს, რომ მას შედგენილი ჰქონია აფხაზურ-რუსული ლექსიკონიც, რომლის წინასწარი რედაქცია შეუსრულებია პროფ. ქეთევან ლომთათიძეს (იქვე: VI). სხვა წყაროდან ვიგებთ, რომ მეცნიერს ეს ლექსიკონი 1957 წელს დაუსრულებია და მასში შესული ყოფილა 12 000 სიტყვა (ვიკიპედია Джанашиа, Баграт Петрович). ვვარაუდობთ, რომ ბ. ჯანაშიას „რუსულ-ქართული ლექსიკონი“ მთლიანად თუ არა, ნაწილობრივ მაინც შეტანილ იქნა 1964 წელს გამოცემულ კოლექტიურ „რუსულ-აფხაზურ ლექსიკონში“ (ბლაჟბა... 1964). მეცნიერი ასევე თანაავტორი ყოფილა „რუსულ-აფხაზური საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ტერმინოლოგიური ლექსიკონისა“, რომელიც არ გამოცემულა (ვიკიპედია Джанашиа, Баграт Петрович).

სამწუხაროდ, ორი უკანასკნელი ლექსიკონი და აფხაზური დარგობრივი ლექსიკის ჩანაწერები დაკარგულია (ცნობა მოგვაწოდა მეცნიერის შვილიშვილმა ლევან კიკნაველიძემ, რისთვისაც მას მადლობას მოვახსენებთ).

საყურადღებოა ბ. ჯანაშიას გამოკვლევა „მევენახეობისა და მეღვინეობის აფხაზური ლექსიკა“, რომელშიც ავტორმა გამოიკვლია თავის მიერვე შეკრებილი დარგის ლექსიკა. ამ ნაშრომის საფუძველზე მას მიენიჭა ფილოლოგიის მეცნიერებათა კანდიდატის სამეცნიერო ხარისხი. გამოკვლევის ტექსტი მოგვიანებით შეტანილი იყო საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის დ. გულიას სახელობის აფხაზეთის ენის, ლიტერატურისა და ისტორიის ინსტიტუტის საგამომცემლო გეგმაში, რეცენზენტებს, ფილოლოგიის მეცნიერებათა კანდიდატებს ნელი არშბასა

და ლილი ჰაგბას რეცენზიებიც დაწერილი ჰქონდათ, მაგრამ წიგნი მაინც არ გამოიცა ჩვენთვის უცნობი მიზეზის გამო. მხოლოდ დიდი ხნის შემდგომ, 2010 წელს თბილისში დევნილობაში მოქმედი სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის აფხაზური ენისა და კულტურის სამეცნიერო-კვლევითმა ინსტიტუტმა გამოსცა ეს წიგნი პროფ. თ. გვანცელაძის რედაქტორობით (ჯანაშია 2010).

წინამდებარე ნაშრომში ჩვენ არ ვაპირებთ ბ. ჯანაშიას ფრიად ნაყოფიერი მოღვაწეობის სრულ მიმოხილვას. ჩვენი მიზანია იმის გარკვევა, თუ რა უმძიმეს პოლიტიკურ პირობებში უხდებოდა აფხაზურ-ქართული ლექსიკონის შედგენა და მის გამოცემაზე ზრუნვა კაცს, რომელიც ამ წიგნით სამომო ხიდის გადებას აპირებდა თავის მშობელ ხალხსა და იმ ხალხს შორის, რომელთანაც მჭიდრო კავშირი მას დაბადებიდან მუდმივად ჰქონდა და უსაზღვროდ უყვარდა.

ლექსიკონის წინასიტყვაობაში ბ. ჯანაშია წერდა: „ლექსიკონის დამუშავება დაიწყო 1937 წლის ოქტომბერს და ძირითადად დამთავრდა 1938 წლის ბოლოს“ (ჯანაშია 1954: V). ვისაც ლექსიკონზე უმუშავია, ის წარმოიდგენს, თუ რა სასწაული ტემპით უმუშავია მეცნიერს - ერთ წელზე ცოტა მეტ დროში 8 000-მდე სიტყვის ამოკრება წყაროებიდან, მათი ანბანზე გაწყობა, ურთულესი კონსტრუქციის მქონე აფხაზური ზმნისათვის ოპტიმალური სალექსიკონო ფორმის შერჩევა, საილუსტრაციო ფრაზების მოფიქრება და სათანადო ადგილას ჩართვა, მთელი მასალის ქართულად თარგმნა უდავოდ უდიდესი ენერჯისა და ნერვების ხარჯვის ფასად იქნებოდა შესაძლებელი. ნურც იმას დავივიწყებთ, რომ ეს ხდებოდა სისხლიან 1937-1938 წლებში, როცა არავინ იცოდა, მეორე დღე გაუთენდებოდა თუ არა.

წიგნის წინასიტყვაობაში ავტორი აზუსტებს, რომ თავიდან მასთან ერთად ლექსიკონზე მუშაობას შესდგომია აფხაზური ლიტერატურის ფუძემდებელი, მწერალი და მეცნიერი დიმიტრი გულია, რომელსაც მხოლოდ 200 სიტყვის მოძიება-თარგმნა მოუსწრია. ბ. ჯანაშიას ეს ფაქტი მაღლიერებით აქვს აღნუსხული (ჯანაშია 1954: V). ჩვენთვის ცნობილია, რომ სწორედ იმ დროს დ. გულია ორ დიდ საქმეს იყო შეჭიდებული და ლექსიკონისათვის ნამდვილად ვერ მოიცლიდა: ჯერ ერთი, ძალიან აქტიურად მონაწილეობდა აფხაზური სამწიგნობრო ენისათვის იმ დროს მოქმედი იაკოვლევ-პოლივანოვის ლათინიზებული დამწერლობის ნაცვლად ქართულ დამწერლობაზე (მხედრულზე) დაფუძნებული ახალი დამწერლობის რამდენიმე პროექტის შედგენაზე და, მეორე, განაგრძობდა შოთა რუსთაველის პოემა „ვეფხისტყაოსნის“ სრული ტექსტის აფხაზურ ენაზე თარგმნას (თარგმანი 1941 წელს გამოიცა). აქვე დავძენთ, რომ ორივე საქმე საბჭოთა კავშირის უმაღლესი ხელისუფლების დაკვეთა იყო.

ლექსიკონის ავტორი დახმარებისათვის მაღლობას უხდოდა საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის დ. გულიას სახელობის აფხაზეთის ენის, ლიტერატურისა და ისტორიის ინსტიტუტის თანამშრომლებსა

და მწერლებს: ხ. ზღაპრას, ბ. შინქუბას, კ. შაყრილს, გ. ძიძარას, შ. ინალიფას, გ. შაკირბაის, ჭ. ჯონუას, ა. ჯინუას, ა. ლურჯუასა და მ. გადლიბას. ასევე მადლიერებას გამოხატავდა ავტორი იმ აფხაზი ინფორმატორების, უბრალო გლეხების მიმართაც, რომლებიც დახმარებიან მას ლექსიკური მასალის შეკრებასა და სიტყვათა სემანტიკის დაზუსტებაში.

ავტორი გვამცნობს, რომ 1938 წელს ლექსიკონის შედგენის პრინციპების შემუშავებაში მას დახმარებია ოთხი გამორჩეული თბილისელი კავკასიოლოგი: აკადემიკოსები სიმონ ჯანაშია, ქეთევან ლომთათიძე, არნოლდ ჩიქობავა და ვარლამ თოფურია (ჯანაშია 1954: V). მათგან ს.ჯანაშიამ და ქ. ლომთათიძემ პრაქტიკულადაც შესანიშნავად იცოდნენ აფხაზური ენა და სწორედ მათ გაუწევიათ პირველადი სარედაქციო სამუშაო 1940 წელს (ჯანაშია 1954: VI). ამ ცნობებიდან ვარკვევთ, რომ ჯერ დაიწერა ლექსიკონის შავი, სამუშაო ვარიანტი, ხოლო ლექსიკონში აფხაზური ენის მეტყველების ნაწილთა ასახვის წესებზე ამის შემდეგ შეთანხმებულან ავტორი და დასახელებული ოთხი ქართველი კავკასიოლოგი, რაც კოლეგიალობის მშვენიერ მაგალითად უნდა ჩავთვალოთ.

ლექსიკონის წინასიტყვაობა მნიშვნელოვან ცნობებს გვაწვდის იმის შესახებ, თუ რა პირობებში მიმდინარეობდა წიგნის შედგენა, რედაქტირება და ტირაჟის ბეჭდვა. თუმცა იმის გამო, რომ იმ დროში ყველაფრის დაუფარავად წერა სახიფათო იყო სიცოცხლისათვის, მოგვიხდა ზოგი არსებითი დეტალის აღდგენა სტრიქონებს შორის დაფარული სიმართლიდან.

ავტორი არ ახსენებს იმას, რომ 1947 წელს მძიმე ავადმყოფობის შემდეგ გარდაიცვალა აკად. ს. ჯანაშია, რომელიც ბ. ჯანაშიას ახლო ნათესავიც იყო. ვვარაუდობთ, რომ ეს ამბავი მეორე მსოფლიო ომთან ერთად უეჭველად შეაფერხებდა წიგნზე მუშაობას. მართლაც, ავტორის სიტყვით, ლექსიკონის საბოლოო რედაქტირება გაუწევია ქ. ლომთათიძეს 1949 წელს, ხოლო 1950 წელს წიგნი საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის სარედაქციო-საგამომცემლო საბჭოს გადაუცია ამავე აკადემიის გამომცემლობისათვის (ჯანაშია 1954: VI). მეცნიერთა უფროს თაობას ახსოვს, რომ იმ პერიოდში მოქმედი წესები ხელოვნურად აფერხებდა და აჭიანურებდა არა მარტო მხატვრული, არამედ სამეცნიერო ლიტერატურის გამოცემასაც:

1. წიგნის ტექსტი ერთი წლით ადრე მაინც უნდა ყოფილიყო მზად და ამის შემდგომ შეჰქონდა ზემოთ უკვე ნახსენებ სარედაქციო-საგამომცემლო საბჭოს საგამომცემლო გეგმაში;

2. გეგმაში შეტანილი წიგნი ხელახლა რედაქტირდებოდა გამომცემლობის მიერ, რაც გულისხმობდა ტექსტის ტექნიკური მხარის მოწესრიგებას და, რაც უფრო არსებითად მიიჩნეოდა, შინაარსის კონტროლს გამომცემლობისა და ცენზურის მხრიდან. ამის შემდეგ ეძლეოდა უფლება გამომცემლობას, წიგნი ტირაჟის დასაბეჭდად გადაეცა მეცნიერებათა აკადემიის ერთადერთი სტამბისათვის, რომელიც მუდმივად გადატვირთული იყო და დიდხანს უნდებოდა საქმის ბოლომდე მიყვანას;

3. ამ ბარიერებით აიხსნება ის, რომ მაშინ დაბეჭდილი წიგნები სტამბიდან მუდმივად დაგვიანებით გამოდიოდა, თუმცა სატიტულო გვერდზე მუდამ რეალურად გამოცემის წლის ნაცვლად წინა წელი ეწერა ხოლმე;

4. წიგნის ბეჭდვა რამდენიმე წლითაც იგვიანებდა: თუ ტექსტი ასაწყობად რთული იყო (შეიცავდა ბევრ დამატებით სიმბოლოს, ფორმულებს, ცხრილებს...), ან იდეურად მიუღებელი იყო რეჟიმისათვის და საფუძვლიან გადამუშავებას საჭიროებდა.

წიგნის ბოლო გვერდიდან ჩვენთვის ცნობილია, რომ გამომცემლობას ბ. ჯანაშიას „აფხაზურ-ქართული ლექსიკონი“ სტამბისათვის (ანუ, როგორც მაშინ აწერდნენ წიგნებს, წარმოებისათვის) 2 წლის მერე, 1952 წლის 10 დეკემბერს გადაუცია, ბეჭდვა კი დაწყებულა (ხელი მოუწერიათ დასაბეჭდად) 2 წლისა და 1 თვის მერე, 1955 წლის 19 იანვარს.

გამოდის, რომ ლექსიკონმა რთული და ხანგრძლივი გზა გაიარა 1937 წლის ოქტომბრიდან 1955 წლის იანვრამდე, ანუ მთელი 18 წლის განმავლობაში, მაგრამ, როგორც ირკვევა, დროის დაკარგვა ამ პროცესში ყველაზე ნაკლებად მტკივნეული უნდა ყოფილიყო ავტორისთვისაც და აფხაზი თუ ქართველი მკითხველისთვისაც და აი, რატომ:

წინასიტყვაობაში ჩართულ ერთ-ერთ სქოლიოში ავტორი წერდა: „სხვადასხვა მიზეზების, უმთავრესად ტექნიკურ დაბრკოლებათა გამო (შრიფტი) ლექსიკონის დაბეჭდვა ძალზე გაჭიანურდა“ (ჯანაშია 1954: VI). როგორ უნდა გავიგოთ ეს ცნობა?

თუკი ჩვენ შრიფტის პრობლემას მხოლოდ სტამბას დავეუკავშირებთ, მაშინ წინააღმდეგობაში ჩავცვივდებით, ვინაიდან ლექსიკონი, როგორც ითქვა, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიამ სტამბას, ანუ წარმოებას გადასცა 1952 წლის 10 დეკემბერს, ხოლო ტირაჟის ბეჭდვა დაიწყო 1955 წლის 19 იანვარს. იმ ეგზემპლარს, რომელიც ჩვენს საოჯახო ბიბლიოთეკაში ინახება, აქვს აფხაზურ და ქართულ ენებზე შესრულებული მიძღვნილი წარწერა იმ დროს სოხუმში მოღვაწე გამოჩენილი ქართველი მეცნიერისადმი, ისტორიკოს ირაკლი ანთელავასადმი და ეს მიძღვნა დაწერილია 1955 წლის 15 აპრილით. თუ ვივარაუდებთ, რომ წიგნის საავტორო ცალეები ბ.ჯანაშიამ თბილისიდან სოხუმში მიიღო, ან პირადად ჩაიტანა წარწერის დაწერის დღესვე, მაშინ გამოდის, რომ წიგნის მთელი ტირაჟის ბეჭდვა დასრულებულა წინა დღეებში, არა უადრეს 10 აპრილისა. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ წიგნი სტამბაში იმყოფებოდა 1952 წლის 10 დეკემბრიდან 1955 წლის 10 აპრილამდე, ანუ 2 წელიწადსა და 4 თვეს, რაც იმ დროისათვის რთულტექსტიანი წიგნის ბეჭდვის დროით ნორმებს არ სცდებოდა და ბ.ჯანაშიას არ ექნებოდა საფუძველი, წინასიტყვაობის სქოლიოში დაეწერა „ლექსიკონის დაბეჭდვა ძალზე გაჭიანურდა“-ო. სამიებელია სხვა ახსნა და ეს ახსნა უკავშირდება კონკრეტული პირისათვის გადაულახავ პოლიტიკურ და პოლიტიზებულ აქტებს:

ჩვენ ეჭვი არ გვეპარება იმაში, რომ ბ. ჯანაშია შრიფტის პრობლემაში გულისხმობდა სტამბის შეყოვნებულ მუშაობასაც და, რაც უფრო

არსებითია, აფხაზური სალიტერატურო ენის ორგზის გადაყვანას მოქმედი სადამწერლობო-გრაფიკული სისტემიდან სხვა სისტემებზე. კერძოდ, 1938 წელს აფხაზურ ენას შეეცვალა დამწერლობა და იგი ლათინიზებული დამწერლობიდან გადაიყვანეს ქართულ დამწერლობაზე, ხოლო 1954 წელს ქართული დამწერლობა შეცვალა კირილიცას რუსულმა ვარიანტმა.

ზემოთ უკვე აღინიშნა, რომ ბ. ჯანაშიას დიმიტრი გულიასთან ერთად ლექსიკონის შედგენა დაუწყია 1937 წლის ოქტომბერში. შეუძლებელია, მას, როგორც აფხაზეთის კვლევითი ინსტიტუტის თანამშრომელს, არ სცოდნოდა, რომ იმავე წლის 5-11 მაისს სოხუმში გამართულ საქართველოს კომპარტიის აფხაზეთის ორგანიზაციის XV კონფერენციამ მიიღო გადაწყვეტილება აფხაზური სალიტერატურო ენისათვის იმ დროს მოქმედი ლათინიზებული ანბანის ნაცვლად ქართული ანბანის საფუძველზე ახალი დამწერლობის შექმნის შესახებ, ხოლო ერთი თვის შემდეგ მხარისგაზეთებში დაიწყო სტატიებისა და ახალი დამწერლობის პროექტების გამოქვეყნება (გვანცელაძე... 2021: 53). მეტიც, მისი იმდროინდელი თანაავტორი დ.გულია ყველაზე აქტიური მონაწილე იყო ამ პოლიტიზებული აქციისა და ბ.ჯანაშიას მისგანაც შეეძლო უტყუარი ინფორმაციის მიღება.

იმის გამო, რომ ქართულ სადამწერლობო სისტემაზე დაფუძნებული ახალი ანბანი ოფიციალურად დამტკიცდა იმავე 1937 წლის 4-5 დეკემბერს ქ. სოხუმში გამართულ საგანგებო თათბირზე, რომლის ერთ-ერთი მდივანიც ა. ფადეევთან ერთად პირადად ბ. ჯანაშიაც იყო (თათბირის ოქმები იხ. წიგნში: გვანცელაძე... 2021: 318-330), მანამდე ბ. ჯანაშია ვერ გამოიყენებდა ახალ დამწერლობას და ლექსიკონის აფხაზურ ნაწილს აუცილებლად ჩაწერდა მოქმედი ლათინიზებული ანბანის გამოყენებით, მაგრამ მომდევნო 1938 წლის ბოლოს, როცა მან ლექსიკონის წერა დაასრულა, აფხაზური ენა უკვე გადაყვანილი იყო ქართულ გრაფიკაზე, რის გამოც ლექსიკონის ავტორი იძულებული გახდებოდა, ქართული დამწერლობის გამოყენებით გადაეწერა მთელი წიგნი, რაც საკმაოდ ბევრ დროს წაიღებდა.

ქართული ასოებით აწყობილ ლექსიკონს საბოლოო სახე უკვე მიცემული ჰქონდა და სტამბაში მიმდინარეობდა მისი აწყობა-კორექტირება, როცა 1954 წლის გაზაფხულზე კიდევ ერთხელ შეიცვალა აფხაზური სალიტერატურო ენის გრაფიკული საფუძველები: ქართული გრაფიკა გაუქმდა და მისი ადგილი კირილიცამ დაიკავა. მართალია, ეს მეორე პოლიტიზებული აქტი ლექსიკონს აღარ შეხებია და იგი ისე დაიბეჭდა, როგორც გადაეცა გამომცემლობიდან სტამბას, მაგრამ მისი ტირაჟის დაბეჭდვის მერე მას უკვე აღარ ჰყავდა და მომავალშიც არ ეყოლებოდა მკითხველი აფხაზი მოსწავლეებისა და სტუდენტების სახით – მათ არც სკოლაში და არც სოხუმის პედაგოგიურ ინსტიტუტში არ ასწავლიდნენ ქართულს, რადგან არც ეს ენა ისწავლებოდა აფხაზურ სკოლებში.

ვვარაუდობთ, რომ ბ. ჯანაშია სწორედ დამწერლობების ცვლასთან დაკავშირებულ ტექნიკურ და პოლიტიკურ სირთულეებსაც გულისხმობდა, როცა წერდა, წიგნის გამოცემა ძალიან გაჭიანურდაო. იგი პირდაპირ ვერ დაწერდა, მკითხველების დაკარგვა მადარდებსო.

ლექსიკონის გამოცემა, რა თქმა უნდა, ავტორისათვის დიდად სასიხარულო იყო, მაგრამ ეს **სიხარული ჩამწარა პოლიტიკის ჩარევამ**, რის გამოც ამ მართლაც ძმობის ხიდად გამოსადეგ წიგნს მკითხველი ხელოვნურად დაუკარგეს.

სამწუხაროდ, ჩვენი აფხაზი კოლეგები და პოლიტიკიზებული პირები ვერ თუ არ იცავენ ობიექტურობას, როცა ერთხმად აცხადებენ, 1938 წელს ლათინიზებული დამწერლობის ქართული ანბანით შეცვლამ აფხაზი მოსწავლეები სტრესში ჩააგდო და სწავლაზე ხელი ააღებინა მთელ თაობასო. ამ აქციას ანტიაფხაზურ ქმედებად აცხადებენ, მაგრამ ბრალმძებლებს ავიწყდებათ, რომ ზუსტად ასეთივე პოლიტიკიზებული აქტები მოხდა კიდევ სამჯერ და ოთხი ფაქტიდან მხოლოდ ერთზე აქცენტის გადატანა მიკერძოებია. კერძოდ:

- 1926 წელს უკვე მოქმედი, კირილიცაზე დაფუძნებული აფხაზური დამწერლობა გაუქმდა და მის ნაცვლად სასწრაფოდ შემოიღეს აკად. ნიკო მარის მიერ შექმნილი ურთულესი, 77-ასოიანი ლათინიზებული დამწერლობა. ეს ანბანი იმდენად რთული იყო, რომ მოსწავლეები, მშობლები და მასწავლებლები ერთხმად აპროტესტებდნენ მის შემოღებას;

- 1928 წელს ნ. მარის დამწერლობა გაუქმდა და მის ნაცვლად დაამკვიდრეს პროფ. ნიკოლაი იაკოვლევის, პროფ. ევგენი პოლივანოვის, მწერალ სამსონ ჭანბასა და ენათმეცნიერ არსენტი ჰაშბას მიერ შექმნილი სხვა ლათინიზებული დამწერლობა, რომელიც სირთულის მხრივ ოდნავ სჯობდა ნ. მარის ვარიანტს. მოსახლეობა ამ დამწერლობასაც იწუნებდა;

- 1954 წელს, როგორც ზემოთაც ითქვა, გაუქმდა ქართულ გრაფიკაზე, მხედრულზე დაფუძნებული დამწერლობა და აღდგა 1926 წლამდე მოქმედი, კირილიცაზე დამყარებული დამწერლობა.

აფხაზ მოსწავლეებს სტრესი განაცდევინა არა მარტო 1938 წელს შემოღებულმა ქართულმა გრაფიკამ, არამედ 1926, 1928 და 1954 წლების სადამწერლობო აქციებმაც და ისინი ერთნაირად უნდა განიხილებოდეს და არა შერჩევით. აქვე გვსურს იმის ხაზგასმაც, რომ საკუთარი ენისათვის დამწერლობის შერჩევა მხოლოდ ამ ენაზე მოლაპარაკე ეთნოსის ნებას უნდა ემყარებოდეს!

ბაგრატ ჯანაშია გარდაიცვალა 1978 წლის 4 თებერვალს. იგი დაკრძალულია მშობლიურ სოფელ აძვიბჟაში. სამწუხაროდ, ამ გამოჩენილი მოღვაწის ოჯახს ამჟამად დევნილობაში უწევს ცხოვრება და არა აქვს უფლება, მოინახულოს მისი საფლავი და პატივი მიაგოს მას.

დამოწმებული ლიტერატურა

ბლაჟბა 1964: Бгажба Х.С., Джанашиа Б.П., Шакирбай Г.З., Шакрыл Е.П., Шакрыл К.С., Шинкуба Б.В. Русско-абхазский словарь. – Сухуми: Институт языка, литературы и истории Абхазии им. Д.И. Гулия АН Грузинской ССР, 1964.

გვანცელაძე 2021: გვანცელაძე თ., ჭაავა ს., აფხაზური ენა. წარსული, აწმყო და... (ეკოლინგვისტური და სოციოლინგვისტური ანალიზი). თბილისი, 2021.

თევზაძე 1937: თევზაძე კლ., გონიაშვილი თ., ქართული ენა. აფხაზური სკოლებისათვის. თბილისი, 1937.

ჯანაშია 1954: ჯანაშია ბ., აფხაზურ-ქართული ლექსიკონი. თბილისი, 1954.

ჯანაშია 2010: Джанашиа Б.П., Абхазская лексика виноградарства и виноделия. Тбилиси, 2010.